PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

BOLALARNING TANQIDIY FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH UCHUN TA'LIM STRATEGIYALARI

Erkinboyev Muhammadqodir Nodirbek o'g'li
Andijon davlat pedagogika instituti
Pedagogika II-bosqich magistranti

Ilmiy rahbar. PhD. **M.Dumarov**
https://doi.org/10.5281/zenodo.20274297

Annotatsiya

Mazkur maqolada bolalarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan samarali ta'lim strategiyalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda tanqidiy fikrlashning mohiyati, uni rivojlantirishda o'qitish metodlarining o'rni va zamonaviy pedagogik yondashuvlar o'rganilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, interfaol metodlar, muammoli ta'lim va reflektiv yondashuv bolalarning mustaqil fikrlash ko'nikmalarini oshirishda samarali ekanligi aniqlangan.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, ta'lim strategiyalari, interfaol metodlar, muammoli ta'lim, refleksiya, interaktiv o'qitish, guruhli ish, fikrlash ko'nikmalari.

EDUCATIONAL STRATEGIES FOR THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S CRITICAL THINKING

Abstract

This article analyzes effective educational strategies aimed at developing children's critical thinking skills. The study examines the essence of critical thinking, the role of teaching methods in its development, and modern pedagogical approaches. According to the research results, it was found that interactive methods, problem-based learning, and a reflexive approach are effective in improving children's independent thinking skills.

Keywords: critical thinking, educational strategies, interactive methods, problem-based learning, reflection, interactive learning, group work, thinking skills.

СТРАТЕГИИ ОБРАЗОВАНИЯ ДЛЯ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ДЕТЕЙ

Аннотация

В данной статье анализируются эффективные образовательные стратегии, направленные на развитие навыков критического мышления у детей. В исследовании изучены сущность критического мышления, роль методов обучения в его развитии и современные педагогические подходы. По результатам исследования установлено, что интерактивные методы, проблемное обучение и рефлексивный подход эффективны в повышении навыков самостоятельного мышления детей.

Ключевые слова: критическое мышление, образовательные стратегии, интерактивные методы, проблемное обучение, рефлексия, интерактивное обучение, групповая работа, навыки мышления.

Kirish

Zamonaviy jamiyatda bolalarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biridir. Tanqidiy fikrlash shaxsning mustaqil qaror qabul qilish, mavjud ma'lumotlarni tahlil qilish va asosli xulosa chiqarish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu maqolada tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan ta'lim strategiyalari ko'rib chiqiladi. Pedagogika fani o'quv jarayonida yuqori natijaga erishish yo'llarini doimo izlab kelgan va o'z vosita, usul va shakllarini hamma vaqt takomillashtirib kelgan. Ko'zlangan maqsadga erishish imkoniyatini

beruvchi, qandaydir usul yoki usullar majmuasini topish ilinjida bo‘ldi. Buning natijasida turli uslubiyotlar paydo bo‘lganligini ko‘rishimiz mumkin. Pedagogik tajriba to‘planishi bilan yangi, samaraliroq uslubiyotlar yaratila boshlandi. O‘qitish amaliyotida, o ‘qitishning turlituman yo‘llari, usullari va shakllari keng qo‘llanilmoqda. Ammo o‘qitishda yagona samarali (integral) yondashuvni izlash jadallik bilan hamon davom ettirilmoqda. O‘qitishni o ‘ziga xos ishlab chiqarish texnologik jarayonga aylantirishi mumkin bo‘lgan didaktik yondashuvlar, didaktik vositalarni izlash davom etmoqda. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda faqat nazariy bilimlar yetarli emas. Amaliy mashg‘ulotlar, ochiq muhokamalar va o‘quvchilarga mustaqil tahlil qilish imkonini beruvchi topshiriqlar muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, pedagoglarning ushbu jarayondagi roli va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari ham muhim jihatlardan biri hisoblanadi. Bolalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish ta’lim jarayonining ajralmas qismi bo‘lib, bu jarayonda interfaol metodlar, muammoli ta’lim va reflektiv yondashuv muhim o‘rin tutadi. Ta’lim tizimi ushbu strategiyalarni keng joriy etish orqali kelajak avlodning mustaqil va mantiqiy fikrlovchi shaxs sifatida shakllanishiga yordam bera oladi.

J.Braus va D.Vund tanqidiy fikrlashni nimaga ishonish va nima qilish kerakligini hal qilishga qaratilgan oqilona aks ettiruvchi fikrlash deb ta’riflaydi. Ularning fikriga ko‘ra, bu aql-idrokning chiyillashi, ya’ni ularning nuqtai nazarini va boshqa fikrlarini hisobga olgan holda qanday qilib ob’ektiv ravishda fikr yuritish va mantiqiy harakat qilish, shuningdek, o‘zlarining noto‘g‘ri qarashlaridan voz kechish qobiliyatini aks ettiradi. Tanqidiy fikrlash texnologiyasi XX asrning 80-yillarida Amerikada paydo bo‘lgan. Rossiyada texnologiya 90-yillarning oxiridan beri ma’lum va boshqa nomga ega “Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun o‘qish va yozish”. L.S.Vygotskiy proksimal rivojlanish zonasi va o‘rganish va bolaning umumiy rivojlanishi o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik haqida; K.Popper va R.Pol tanqidiy fikrlashni shakllantirish va rivojlantirish asoslari haqida; E. Braun va I. Bek metakognitiv ta'lim haqida; fuqarolik va huquqiy ta’lim va h.k.KM texnologiyasini ishlab chiquvchilari Kurtis Meredit, Charlz Templ va Ginni Still ushbu nazariyalarning qoidalarini amaliyot tiliga tarjima qilganlar, o‘z ishlarini pedagogik texnologiya darajasiga olib chiqdilar, uning bosqichlari, uslubiy texnikasi va mezonlarini ajratib ko‘rsatdilar. Shuning uchun ularning ishlanmalaridan juda ko‘p sonli o‘qituvchilar foydalanishlari mumkin, ular o‘z ishlarida samarali natijalarga erishdilar. Shunday qilib, tanqidiy fikrlash alohida mahorat emas, balki bolaning rivojlanishi va ta'lim olish jarayonida asta-sekin shakllanadigan ko‘plab ko‘nikma va qobiliyatlar majmuasidir. Agar darslarda bolalar passiv tinglovchilar bo‘lmasalar, lekin ular o‘rganganlarini o‘zlarining amaliy tajribalari bilan bog‘lab, doimiy ravishda (faol ravishda ma‘lumot qidirsalar, tezroq shakllanadi). Bundan tashqari, talabalar ma’lumotlarning ishonchliligi va ishonchliligiga shubha qilishni, dalillar mantiqini tekshirishni, xulosa chiqarishni, nazariy bilimlardan foydalanish uchun yangi misollar tuzishni, qarorlar qabul qilishni, sabab va oqibatlarini o‘rganishlari kerak (bunda o‘qituvchilar ham yordam berishi kerak). Ta’lim jarayoniga tanqidiy fikrlashni tizimli ravishda kiritish alohida fikrlash va kognitiv faoliyat uslubini shakllantirishi kerak. Ushbu pedagogik texnologiyaning o‘ziga xos xususiyati shundaki, o‘quv jarayonida talaba bu jarayonni o‘zi quradi, real va aniq maqsadlarga asoslanadi, uning rivojlanish yo‘nalishini o‘zi kuzatib boradi, yakuniy natijani belgilaydi. Ta'lim – shaxslarning yuqori turuvchi ehtiyoji, bu insonlarning rivojlanishini kafolatlaydigan jarayondir. Meyer (1976) fikriga asosan ta'limning maqsadi - bu shaxsni tarbiyalash, yordam berish, uning ichida allaqachon mavjud bo’lgan barcha imkoniyatlarni ishga solish. Sifatli ta'lim o’quvchilarga yo'l ko'rsatishi va qanday o'rganish kerakligi haqida xabardor qilishi kerak. O’quvchilar o'rgangan narsalarini va o'qitish usullarini baholash bilan birga, o'zlarini namoyon qiladilar va tanqidiy fikrlash qobiliyatlariga ega bo’ladilar. (Emir, 2009)

Natijalar

Interfaol ta’lim usullari (munozara, debatlar, rolli o‘yinlar) bolalarning fikrlash qobiliyatini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Muammoli ta’lim strategiyalaridan foydalanish bolalarning mantiqiy tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Reflektiv yondashuv (o‘quvchilar o‘z fikrlari ustida mulohaza yuritishi) mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi. O‘rganilayotgan materialga o‘z munosabatini rivojlantirish va uni qayta-qayta muammolashtirish (yangi "chaqiriq"). Menimcha, bunday dars tuzilishi inson idrokining bosqichlariga mos keladi. Avval siz so‘zlashingiz kerak, bu mavzu bo‘yicha bilganingizni eslab qoling, keyin yangi ma’lumotlar bilan tanishing, so‘ngra olgan bilimlaringizni qayerda qo‘llash mumkinligi haqida o‘ylang. Bunday yondashuv bilan nafaqat bolalar tomonidan bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirish, balki moddiy aloqalar (bir xil mavzu doirasida, fanlararo, nazariy va amaliy) g‘oyasi ham amalga oshiriladi, uning bola tomonidan tuzilishi, talabalarning o‘z ta’lim maqsadlarini belgilashi o‘quv jarayoni uchun zarur ichki motivni yaratadi. Har bir bosqichning o'ziga xos maqsad va vazifalari, shuningdek, avvalo tadqiqot va ijodiy faoliyatni faollashtirishga, so'ngra olingan bilimlarni tushunish va umumlashtirishga qaratilgan xarakterli usullar majmuasi mavjud. Yuqoridagilardan kelib chiqib shuni aytishmiz mumkinki har bir talaba mavjud bo‘lgan barcha nazariy bilimlarni, amaliy ma’lumotlarni, ko‘nikma va qobiliyatlarni birlashtirgan integral kognitiv maydonni yaratadi. Agar talaba tanqidiy fikr yuritsa, u darsning istalgan bosqichiga osongina kiradi. Har bir bosqich vazifalarini bajarishga qaratilgan o‘ziga xos uslubiy uslublarga ega. Ularni birlashtirib, o‘qituvchi o‘quvchilarning yetuklik darajasi, darsning maqsadi va o‘quv materiali hajmiga mos ravishda darslarni rejalashtirishi mumkin. Tanqidiy fikrlashning har bir usuli va strategiyasi talabalarning ijodiy salohiyatini yuzaga chiqarishga qaratilgandir. Shuning uchun ham darsni zamonaviy ta’lim texnologiyalari asosida tashkillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda faqat nazariy bilimlar yetarli emas. Amaliy mashg‘ulotlar, ochiq muhokamalar va o‘quvchilarga mustaqil tahlil qilish imkonini beruvchi topshiriqlar muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, pedagoglarning ushbu jarayondagi roli va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari ham muhim jihatlardan biri hisoblanadi. Bolalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish ta’lim jarayonining ajralmas qismi bo‘lib, bu jarayonda interfaol metodlar, muammoli ta’lim va reflektiv yondashuv muhim o‘rin tutadi. Ta’lim tizimi ushbu strategiyalarni keng joriy etish orqali kelajak avlodning mustaqil va mantiqiy fikrlovchi shaxs sifatida shakllanishiga yordam bera oladi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun ta’lim strategiyalari:

1. Savol-javob usuli: Savollar orqali bolalarning fikrlashini faollashtirishga erishish mumkin. Oqituvchi bolalarga muxim savollar berish orqali ularni o‘z fikrlarini shakllantirishga va o‘ylashga undaydi. Savollar javoblardan ko‘ra ko‘proq fikrlashni rag‘batlantiradi.

2. Guruhdagi muhokamalar: Guruhdagi muhokamalar bolalarni turli nuqtai nazarlar bilan tanishtiradi. Bular ularning fikrlarini kengaytirib, yangicha qarashlar va ehtimoliy xulosalarni topishga yordam beradi. Misol uchun, muammoli vaziyatlarni muhokama qilish, o'quvchilarga turli hal etish usullarini ko‘rsatish yoki fikrlash jarayonidagi xatolarni aniqlash kerak.

3. Interaktiv ta’lim metodlari: Yangiliklarga yoki innovasion texnologiyalarga asoslangan ta’lim metodlari bolalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishga yordam beradi. Masalan, rolli o‘yinlar, simulyasiyalar, interaktiv platformalar va onlayn o‘quv dasturlari bolalarga fikrlash va tadqiqotlar olib borishda yordam beradi.

4. Masalalar orqali o‘rganish: Bolalarga turli muammolarni topshirish va ularga qiyin savollar berish orqali ularni faol qo‘shish mumkin. Bu usul tanqidiy fikrlashni, eng avvalo, muammoni hal qilish jarayonida yordam beradi. Bu bolalarga nafaqat muammolarni hal qilish, balki o‘zgarishlarni qabul qilish va tahlil qilishga ham o‘rgatadi.

5. Ma’ruzalar va prezentatsiyalar: Bolalarning ma’ruzalar yoki prezentatsiyalar tayyorlashlari tanqidiy fikrlashning rivojlanishiga yordam beradi. Bu jarayonda bolalar o‘ylash, tahlil qilish va o‘z

fikrlarini mantiqiy ravishda taqdim etish kerak. Tanqidiy fikrlash texnologiyasi o‘quvchilarga quyidagilarni beradi:

1) axborotni idrok etish samaradorligini oshirish;
2) o‘rganilayotgan materialga ham, o‘quv jarayonining o‘ziga ham qiziqishni oshirish;
3) tanqidiy fikrlash qobiliyati;
4) o‘z ta’limi uchun mas’uliyatni o‘z zimmasiga olish qobiliyati;
5) boshqalar bilan hamkorlikda ishlash qobiliyati;
6) o‘quvchilarning ta’lim sifatini oshirish;
7) umr bo‘yi o‘rganadigan shaxs bo‘lish istagi va qobiliyati.

Muhokama

Natijalarning tahlili shuni ko‘rsatadiki, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda faqat nazariy bilimlar yetarli emas. Amaliy mashg‘ulotlar, ochiq muhokamalar va o‘quvchilarga mustaqil tahlil qilish imkonini beruvchi topshiriqlar muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, pedagoglarning ushbu jarayondagi roli va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari ham muhim jihatlardan biri hisoblanadi.

Xulosa

Bolalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish ta’lim jarayonining ajralmas qismi bo‘lib, bu jarayonda interfaol metodlar, muammoli ta’lim va reflektiv yondashuv muhim o‘rin tutadi. Ta’lim tizimi ushbu strategiyalarni keng joriy etish orqali kelajak avlodning mustaqil va mantiqiy fikrlovchi shaxs sifatida shakllanishiga yordam bera oladi. Tanqidiy fikrlash bolalarni mustaqil faoliyatga, ijodiy va logik o’ylashga o‘rgatish uchun muhim vosita hisoblanadi. Ushbu ko‘nikmani rivojlantirish uchun ta’lim strategiyalari sifatida savol-javoblar, guruhdagi muhokamalar, interaktiv o‘qitish usullari, muammolar orqali o‘rganish va ma’ruzalarni nazarda tutish lozim. Bu usullar bolalarning yoshidan kelib chiqib, ularga tanqidiy fikrlash va mustaqil qarorlar qabul qilish ko‘nikmalarini oshirishga yordam beradi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Avliyakulov N. X., Musaeva N.N. “PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA” Oliy o ‘quv yurtlari uchun darslik © «Tafakkur Bo‘stoni», 2012. © Cho‘lpon NMIU, 2012. © N.X.Avliyakulov, N.N.Musaeva, 2012.
2. Жабборов А.М. Педагогик технологиянинг этник асослари. – Т.: “Зарқалам”, 2006. – 48 б.;
3. Zagashev I. O., Zair-Bek S. I. Tanqidiy fikrlash: rivojlanish texnologiyasi. - Sankt-Peterburg: "Alyans" Delta "nashriyot uyi, 2003.- 284 b.
4. Zagashev I.O., “Savol berish qobiliyati”. - Sankt-Peterburg: "Alyans" Delta "nashriyot uyi, 2005 yil.
5. Латипова У.Ю. Талаба шахсида ижодий фаолликни шаклланиши таълимга янгича ёндошувнинг асоси сифатида // Ўқув тарбия жараёнларини такомиллаштиришнинг миллий психологик асослари. Қарши 18-19 апрель 2019. – Б. 246-247.
6. Mushtavinskaya I.V. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasi: ilmiy va uslubiy aks ettirish: [Xalqaro loyiha doirasida Sankt-Peterburg shahridagi 177-sonli gimnaziya tajribasidan]
7. M.Ochilov, N.Ochilova. Oliy maktab pedagogikasi. Darslik. -T., “Aloqachi”, 2008, 304 bet,
8. . F.K.Batirova, A.K.Axmedov. Ta’limni boshqarishda zamonaviy innovasion texnologiyalarning ahamiyati. Irrigation and Melioration: Vol. 2016 : Iss. 2, Article 17.
9. Ishmuxammedov R., Mirsoliyeva M. O‘quv jarayonida innovasion texnologiyalar (metodik qo‘llanma). – Toshkent-2014.
10. Zagashev I. O., Zair-Bek S. I. Tanqidiy fikrlash: rivojlanish texnologiyasi. - Sankt-Peterburg: "Alyans" Delta "nashriyot uyi, 2003.- 284 b.